

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Пашко Наталія,

*магістрант Педагогічного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ*

Проблема формування пізнавального інтересу в процесі навчання має багатовікову історію і залишається однією з найактуальніших. Учень сьогодні сприймається не як споглядач і пасивний слухач, а як активний учасник освітньої діяльності. Нинішньому школяреві початкової школи недостатньо володіти певним обсягом знань, умінь і навичок, у нього має бути сформоване вміння самостійно здобувати знання та оперувати ними. Бажання і здатність самостійно здобувати знання, проявляти творчий підхід до діяльності і є свідченням розвиненого пізнавального інтересу. Ось чому сучасна школа покликана підтримувати здатність учня до саморозвитку вже з першого класу, коли виявляються задатки і здібності дитини до певних видів діяльності, її моральні переконання, закладаються основи особистості. З філософського погляду інтересу можна виокремити чотири основних моменти: соціальне становище суб'єкта, або – сукупність його практичних зв'язків із суспільством; ступінь усвідомлення становища, яке може широко варіюватися – від нерозуміння через невиразне відчуття до чіткого усвідомлення; мотиви діяльності, спрямовані на цілком певні об'єкти інтересу і сама дія, яка є утвердженням суб'єкта в об'єктивному світі¹.

Найдавніші мислителі відзначали, що ніяке навчання не буде по-справжньому повноцінним, якщо дитина не проявляє інтересу до навчання. Інтерес є тим підґрунтям, на якому і будується процес навчання. Важливість пізнавального інтересу не викликає жодних сумнівів, але питання про те, у який спосіб досягти позитивного результату в його формуванні і розвитку, навіть зараз не знаходить остаточної відповіді. Розв'язання проблеми інтересу до навчання неможливе без дослідження сутності поняття «інтерес» і його особливо цінного для освіти виду – «пізнавального інтересу».

У психолого-педагогічній літературі подається досліджень, присвячених проблемі пізнавального інтересу особистості. Особливу значущість представляють для нас роботи С. Рубінштейна, Г. Щукіної, Н. Морозової, О. Леонтьєва та ін. У роботах цих авторів підкреслюється єдність емоційної, вольової та інтелектуальної сторін пізнавального інтересу, водночас розумові процеси описуються як його основне структурне ядро²⁻⁵.

Нині актуальність проблеми розвитку пізнавального інтересу школяра можна пояснити загальними тенденціями гуманізації освіти. Сьогодні особливої популярності набувають освітні системи, в яких педагоги та психологи створюють умови для розвитку особистості самого учня. Відомо, що пізнавальні інтереси виникають у дитини досить рано, і дитина часто приходить до школи з світоглядом, який набагато перевищує ті відомості, які містяться в навчальних посібниках. Але знання, здобуті дитиною до школи, як правило, уривчасті і не систематизовані, їх перетворення

в логічну і повну картину світу відбувається саме за участі вчителя. Однак існує досить серйозна небезпека того, що зі вступом до школи дитина продовжить задовольняти свої пізнавальні інтереси у відриві від шкільного навчання, що зробить для нього процес навчання байдужим і не дасть очікуваного результату. Отже, можна сказати, що проблема управління розвитком пізнавального інтересу дитини є значущою в сучасній психолого-педагогічній освіті.

Психологічний зміст поняття «інтерес» відображає багато значущих для школяра процесів – від одиничних (увага, сприйняття) до їх сукупності і виражається в потребах і стосунках особистості. Можна сказати, що пізнавальний інтерес – основний вид інтересу, він несе в собі всі функції інтересу як психічного утворення: вибірковий характер, єдність об'єктивного і суб'єктивного, наявність органічного сплаву як інтелектуальних, так і емоційно-вольових процесів.

Проблема розвитку пізнавального інтересу є найважливішою в сучасній освіті. Щоб навчання і виховання сприяло становленню особистості, необхідно «розбудити» в дитині вихідну ланку його розумової діяльності – пізнавальну потребу, яка є джерелом його пізнавальної активності і процесів, що лежить в основі розвитку пізнавального інтересу людини. Важливою характеристикою пізнавального інтересу є спонукування до діяльності. Процес пізнання забарвлений емоціями, які викликані процесом розумової праці, предметом пізнання, перспективою, яка веде за собою. У цьому контексті дослідження педагогічними працівниками міжпредметних зв'язків є важливою умовою їх професійності, а самі зв'язків – «важливим інструментом у процесі формування світогляду та вдосконалення фахової підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Ці зв'язки розглядаються як засіб підвищення ефективності засвоєння знань, формування пізнавальних потреб. Вони розвивають системне мислення, активізують пізнавальну діяльність⁶».

Інтерес – засіб просування школяра в навчанні, пов'язаному з його прагненням до пізнання, до творчості, до самовдосконалення. Якщо інтерес не сформований, саме засвоєння матеріалу протікатиме значно нижче природних можливостей учнів. Чим ширше коло інтересів школяра, тим позитивніше ставлення до навчання, тим яскравішим буде вираження прагнення до самостійного пізнання. Пізнавальний інтерес визначається одним зі значущих чинників освітнього процесу, що позначається на створенні радісної атмосфери навчання, на інтенсивності перебігу пізнавальної діяльності учнів. Будь-який навчальний предмет і навіть пізнавальна задача має об'єктивні цікаві властивості – у нових фактах і невідомих явищах, у зв'язках і закономірностях, які змушують по-іншому розглядати світ. Оскільки кожен предмет своєрідний, то і зміст навчання сприймається учнем дуже різнобічно, різноманітно і може бути привабливим. У школярів одного і того самого класу пізнавальний інтерес може мати різний рівень свого розвитку і характер проявів, зумовлених різним досвідом, особливими шляхами індивідуального розвитку.

Усі етапи розвитку інтересу змінюються, взаємопроникають, пов'язуються між собою, часом співіснують в єдиному процесі засвоєння знань,

пізнанні нового. У реальному процесі вони є складні поєднання і взаємозв'язки. Стан зацікавленості, який виявляє учень на тому чи іншому навчальному занятті, що виявляється під впливом найрізноманітніших сторін навчання (цікавість, прихильність до вчителя, вдала відповідь і т.ін.), може бути тимчасовим, що не залишає глибокого сліду в розвитку особистості учня, у ставленні школяра до навчання. Але в умовах високого рівня навчання, під час цілеспрямованої роботи вчителя з формування пізнавальних інтересів цей тимчасовий стан зацікавленості може бути використаний як відправна точка для розвитку допитливості.

Досвід роботи педагогів та результати досліджень пізнавальних інтересів школярів дали можливість зробити висновок, що пізнавальний інтерес в шкільні роки може бути індикатором загального розвитку учнів. І це справді так. Оскільки, пізнавальний інтерес тісно пов'язаний з пізнавальною діяльністю, яка має значний вплив на розвиток людини. Такі якості особистості людини як активність, самостійність, з якими взаємодіє пізнавальний інтерес, сприяють розвиткові самої особистості і цих якостей. На формування і розвиток пізнавального інтересу суттєвий вплив чинять організації навчання, його форми і методи, в яких мають враховуватись вікові особливості учнів. Отже, узагальнюючи психолого-педагогічні дослідження науковців, можна зробити висновок, що пізнавальний інтерес є сильним і значущим мотивом та істотно впливає на пізнавальну діяльність школяра. Інтерес – феномен, що має велику кількість значень, проблема інтересу і його ролі в навчальній діяльності школяра залишається затребуваною й актуальною як для педагогів, які розв'язують питання створення методичних умов його становлення, так і для психологів, які вивчають особливості особистісного прояву цього феномена.

¹ Гегель В. Ф. *Сочинения*. Москва; Ленинград. 1935. Т. 8.

² Леонтьев А. Н. *Избранные психологические произведения* : в 2-х т. Москва : Педагогика, 1983. Т. 2. 320 с.

³ Морозова Е. А. *Проблема развития познавательных интересов учащихся в педагогических теориях П. Ф. Каптерева и В. П. Вахтерова*. Смоленск, 2004.

⁴ Рубинштейн А. В. *Основы общей психологии*. СПб : Изд-во «Питер», 2000. 448 с.

⁵ Щукина Г. И. *Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся*. Москва : Педагогика, 1988. 208 с.

⁶ Васьківська Г. Дидактичні аспекти реалізації міждисциплінарних зв'язків у процесі фахової підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Освітлогічний дискурс*. 2017. № 3-4 (18-19). С. 21–29.